

BOLALARDA KUZATILADIGAN TERINING ALLERGIK KASALLIKLARI

Sharapova Gulnoza Valentinovna

Navoiy davlat universiteti

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muhammadqulova Xadicha Qobiljon qizi

Biologiya ta'lim yo'nalishi 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bolalar terisida allergik belgilarning paydo bo'lishi va ularning kelib chiqish sabablari oldini olish chora tadbirlari haqidagi ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: *Allergiya, bakteriya, gistamin, rinit, serotonin, kazein, albumin, globulinlar, atopik dermatit, yo'rgak toshmasi, issiqlik toshmasi.*

АННОТАЦИЯ

В статье представлена информация о причинах возникновения аллергических кожных симптомов у детей и мерах их профилактики.

Ключевые слова: *Аллергия, бактерии, гистамин, ринит, серотонин, казеин, альбумин, глобулины, atopический дерматит, опрелости, потница.*

ANNOTATION

The article provides information on the causes of allergic skin symptoms in children and measures for their prevention.

Key words: *Allergy, bacteria, histamine, rhinitis, serotonin, casein, albumin, globulins, atopic dermatitis, diaper rash, prickly heat.*

KIRISH

Biz birinchi navbatda allergiya nima ekanligini va u qanday paydo bo'lishi haqida ma'lumotga ega bo'lishimiz kerak. Demak, allergiya-bu allergenlar deb nomlanuvchi narsalarga immun tizimining g'ayri tabiiy reaksiyasi bo'lib, ular odatda ko'pchilik uchun zararsizdir. Bu shunchaki bezovta qiluvchidan hayot uchun xavfli bo'lgan alomatlariga olib kelishi mumkin.

Xo'sh allergiya qanday paydo bo'ladi? Agar allergiya bilan og'rikan bola o'sha allergenga duchor bo'lsa, uning immun tizimi bu uning tanasiga zarar yetkazayotganiga noto'g'ri ishonadi. U haddan tashqari ta'sir ko'rsatadi, moddani bosqinchi deb hisoblaydi va unga qarshi kurashishga harakat qiladi. Tanani himoya qilish uchun immunitet tizimi immunoglobulin E (IgE) deb ataladigan antikorlarni ishlab chiqaradi. Bu ma'lum hujayralar allergen "bosqinchisi" dan himoyalanish

uchun qon oqimiga kimyoviy moddalarni (jumladan, gistamin) chiqarishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

So'nggi 10-20 yil ichida yer yuzining ko'pchilik mamlakatlarda allergik kasalliklar soni tobora ko'payib bormoqda. Allergik kasalliklar insoniyat olami orasidagi kasalliklarning eng ko'p tarqaladigan turi bo'lib qolmoqda. Hozirgi kunda tibbiyot institutlari qoshida allergologiya kafedralari tashkil etildi, katta shaharlar, viloyat va tuman markazlarida esa allergologik bo'lim va kabinetlar faoliyat yuritmoqda. Ilk bor 2001-yili allergologiya o'quv darsligi nashr etildi. Respublika allergologik markazining ma'lumotlariga qaraganda, 2005-2007-yillar mobaynida O'zbekistonda allergik bilan kasallangan bemorlarning 32,7 foizini allergik rinit bilan kasallanganlar tashkil etadi.

Teri kasalliklari, allergiya tushunchalarini birinchi bo'lib, 1906-yilda avstraliyalik bolalar shifokori Klemans fon Pirke boladagi zardob kasalligini izohlash uchun kiritgan. Shuningdek, akademik A.D.Ado, professorlar V.I.Piskiy, A.S.Polner, G.I.Gushinlarning allergologiya faniga qo'shgan hissalarini beqiyosdir.

Hozirgi vaqtda allergologik klinikalarda turli mahsulotlar tayyorlangan 150 dan ortiq allergenlar qo'llanilmoqda. Bularga o'simliklar guli changi, uy changi, hasharotlar, oziq-ovqat mahsulotlari kiradi. Ularning ko'pchiligi oqsillar, uglevodlar va boshqa kimyoviy birikmalar saqlovchi-tuzli suvdagi ekstraktlardir. Allergenlar tibbiyot amaliyotida 50 yildan ortiq vaqt davomida qo'llanilmoqda. Allergik kasalliklar faqat allergenlar orqali vujudga keladi. Buyuk Britaniya olimlarining tajribalari natijalarida bolalarning 40 foizida allergiya tashxisi qo'yilgan. Bolalarda eng ko'p uchraydigan to'rtta allergiyalardan bu - oziq-ovqat allergiyasi, ekzema, astma va pichan isitmasidir. Bolalardagi allergiya jiddiy, ammo boshqarilishi mumkin bo'lgan kasallikdir.

NATIJALAR

Allergiya rivojlanish tendentsiyasi ko'pincha irsiydir, ya'ni u ota-onalardan bolalarga genlar orqali o'tishi mumkin. Ammo ota-onada allergiya bo'lsa, bu ularning farzandlari buni aniqlaydi degani emas. Va kimdir odatda ma'lum bir allergiyani meros qilib olmaydi, faqat allergiyaga ega bo'lish ehtimoli bor. Ba'zi bolalar, hatto oila a'zolaridan hech biri allergik bo'lmasa ham, allergiyaga moyilligi bo'ladi. Bir narsaga allergiyasi bo'lgan bolalar ko'pincha boshqa narsadan ham allergiyaga duch kelishi mumkin. Misol uchun, qayin gulchanglariga allergiyasi bo'lgan bolalar olma iste'mol qilganda alomatlar paydo bo'lishi mumkin, chunki bu olma gulchangga o'xshash proteinni o'z ichiga oladi va tushunarsiz sabablarga ko'ra,

lateks allergiyasi bo'lgan odamlar (lateks qo'lqoplari va ba'zi turdagi shifoxona jihozlarida topilgan) kivi, kashtan, avakado va banan kabi oziq-ovqatlarga allergiyaga moyil bo'ladi.

Bolaning allergiyasi - bu ko'pchilik uchun zararsiz deb hisoblangan begona moddaga yoki allergenga immunitet tizimining reaksiyasidir. Case Western Reserve universitetining Klivlend klinikasi Lerner tibbiyot kolleji xodimi doktor Jeyms Fernandesning so'zlariga ko'ra, "Genetik va atrof-muhit omillari birgalikda allergiya rivojlanishiga hissa qo'shadi." Allergen bilan aloqa qilganda, bolaning immun tizimi kelajakda bosqinchi bilan uchrashish uchun tanani qo'riqlaydigan antikorlarni ishlab chiqaradi[5]. Kelajakdagi har qanday to'qnashuv paytida antikorlar burun, o'pka, tomoq, sinuslar, quloqlar, ko'zlar, teri yoki oshqozon shilliq qavatida allergiya belgilarini keltirib chiqaradigan gistamin kabi immun tizimining kimyoviy moddalarini chiqaradi.

Allergiya-organizmga kirgan allergen moddani organizm zamburug', virus yoki bakteriya deb o'ylab unga qarshi kurasha boshlashidir. Allergen organizmga tushganida unga nisbatan haqiqiy yoki soxta reaksiyalar paydo bo'lishi mumkin. Haqiqiy allergik reaksiyada organizmga birinchi marta tushgan allergenga nisbatan sezgirlik ortib boradi va hujayralar antitela ishlab chiqara boshlaydi. Allergen organizmga qayta tushganida limfotsitlar unga qarshi ishlay boshlaydi. Bu sensibilizatsiya davri hisoblanadi. Natijada bir qancha biokimyoviy jarayonlar sodir bo'ladi, gistamin va serotonin kabi moddalar ishlab chiqariladi. Gistamin hujayra devoriga ta'sir qilib fosfolipazani faollaydi, bu ferment fosfatidilinozitolni inozitol fosfat va diatsilglitseringa parchalaydi bu o'z navbatida teridagi va nafas yo'llaridagi nerv oxirlarini qitiqlab achishish, qichishish va og'riqni paydo qiladi.

Allergiya uchta davrda organizmga ko'p uchrashi mumkin. Birinchi davr mart oyidan may oyigacha bo'lgan vaqtni o'z ichiga oladi. Bu vaqtda daraxtlar gul ochadi. Ikkinchi davr esa may oyining oxiridan avgustga qadar, dala o'simliklari gullagan vaqt. Boshqali o'simliklar gullashi bilan esa so'nggi davr boshlanadi. Bu avgust oyidan noyabr oyigacha davom etadi. Allergiya asosan uch xil turda bo'ladi. Bulardan birinchisi oziq-ovqatga allergiya, ya'ni sitrus mevalar rangli taomlar, ikkinchisi uchuvchan moddalarga, ya'ni chang par yoki iforga, uchinchi turida esa jonzoatlarga bo'lgan allergiya tushuniladi, bularga mushuk, it, chivin chaqishiga yoki biror hayvonning kuchsiz zahriga ham allergiya xuruj qilishi mumkin. Allergiya insonning hayoti davomida orttirilgan yoki tug'ma, irsiyat orqali ota yoki onadan o'tgan bo'lishi mumkin. Statistik ma'lumotlarga qaraganda, tug'ilgan chaqaloqlarning 20% qismida allergiyaga moyillik kuzatiladi. 3% qismida esa hayoti davomida allergik kasallik sifatida namoyon bo'ladi. Homilador ayolning hayot tarzi

ham kelajakda farzandining hayotida yuzaga keladigan patologiyalarga sabab bo'ladi. Agar homilador ayol sigareta hamda alkogol mahsulotlari iste'mol qilsa, farzandida yuzaga chiqishi mumkin bo'lgan allergik holatlarning ehtimoli, sog'lom ovqatlanish ratsioniga ega bo'lgan onaning farzandiga nisbatan ancha yuqori hisoblanadi. Bola dunyoga kelganidan so'ng iloji boricha ona suti orqali oziqlanishi kerak. Ko'p holatlarda tavsiya qilinmagan qo'shimcha sut mahsulotlari iste'moli orqali bolalarda turli xildagi teridagi toshmalar, ich qotishi yoki ich suyilib ketishi, tinimsiz yig'lash holatlari kuzatiladi, bu esa bolaning asab tizimiga ham salbiy ta'sirini o'tkazadi. Bolalarga qo'shimcha ravishda hayvon suti berilsa, ularda nojo'ya ta'sirlar ya'ni allergen holatlari kuzatilishi mumkin. Jumladan, hayvonlarning suti tarkibida temir moddasi, kalsiy hamda fosfor moddalari odam organizmiga nisbatan juda ham yuqori bo'lganligi sababli dastlab hazm sistemasida qator o'zgarishlar sodir bo'ladi. Ich ketishi, qayt qilish, turli ekssudativ diatez holatlari, suyaklardagi ortiqcha kalsiy va fosfor to'planishi sababli suyakning shakllanishida buzilishlar kabi qator salbiy oqibatlar namoyon bo'ldi. Lekin sut tarkibida allergenlik xususiyatidan tashqari organizm uchun foydali hisoblangan kimyoviy moddalar ham mavjud. Misol uchun sut tarkibidagi oqsillardan, kazein, albumin va globulinlar hisoblanadi. Kazein asosan juft tuyoqli hayvonlarning (sigir, echki va qo'y) suti tarkibida bo'ladi. Albuminlar esa to'q tuyoqli hayvonlarning (biya, bug'u va eshak) suti tarkibida ko'p miqdorda bo'ladi. Kazeinli sutda 75% kazein, albuminli sutda 50-65% albumin mavjud. Bular tarkibida almashtirib bo'lmaydigan aminokislotalarning deyarli barcha turi uchraydi.

Bolalarda bir qancha keng tarqalgan allergik holatlar uchraydi. Dermatolog vrachlarning tahlillarga ko'ra, dunyoda har to'rt boladan biri atopik dermatitdan aziyat chekadi. Chaqaloqlarda paydo bo'ladigan teri toshmalarining 85 foizgacha qismi aynan ushbu kasallik belgisi hisoblanadi.

Atopik dermatit-nasl suruvchi xastalikdir, agar ota yoki ona xuddi shunday patologiyadan aziyat cheksa, uning bolada namoyon bo'lish ehtimoli 30-40 foizga teng. Xastalik ota-onaning har ikkida ham bo'lsa, xavf ko'rsatkichi 70-75 foizga oshadi. Chaqaloqlarda ushbu patologiya odatda 2-3 oyligidan rivojlanadi va 3-4 yil ichida yo'qolib ketadi. Ba'zi hollarda esa toshmalar umr bo'yi saqlanib qolishi ham mumkin. Atopik dermatit teri kasalligi emas, balki bola ichki organizmi faoliyatidagi buzilishlar belgisidir. Xastalikning asosiy sababi oziq-ovqat allergiyasi bilan bog'liq. Bundan tashqari, nafas yo'llari orqali tanaga kirgan allergenlar ham toshmalarni paydo qiladi.

Kasallikning asosiy belgisi qichishishdir, u uyquga va bemor bolaning kayfiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, asabiylik hamda jizzakilikni keltirib chiqaradi. Toshmalar kasallik darajasiga qarab turli ko'rinishda bo'lishi mumkin. O'tkir

bosqichda ular yorqin qizil rangga kirib, yallig'lanish joyiga qon to'planishi tufayli mayda shishlar hosil bo'ladi. Xastalikning yengil va o'rta bosqichlarida esa toshmalar och qizg'ish tusda namoyon bo'ladi. Ular quruq bo'lishi hisobiga tez to'kilib tushadi. Toshmalarning ko'payishi esa aksariyat hollarda terining kiyimga ishqalanishi oqibatida yuz beradi. Bunday belgilar chaqaloqlarda asosan bosh, bo'yin va ko'krak sohalarida, bolalar va o'smirlarda esa tirsak va tizza orqasida hamda boshqa tana a'zolarida ko'p uchraydi.

Yosh bolalardagi atopik dermatit, odatda, bir qator allergik kasalliklar, shu jumladan, oziq-ovqat sezgirligi, rinit va astmaning ilk alomati sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Biz bilamizki, bolalarning terisi kattalarnikidan farq qiladi. Terisining tuzilishi o'ziga xos xususiyatlari tufayli chaqaloq ko'p kasalliklarga moyilroq bo'ladi. Masalan, chaqaloqlarda yo'rgak toshmasi 2 yoshdan oshgan bolalarga va kattalarga qaraganda 20% ko'proq uchraydi.

Yo'rgak toshmasi-yangi tug'ilgan chaqaloqda tez-tez uchrab turadi. Ular ishqalanish va namlik ta'sirida kelib chiqqan yallig'lanish joylari bo'lib, shu boisdan ham teri burmalarida (qorin osti, dumba, qo'ltiq osti) va quloq orqasida paydo bo'ladi. Yengil darajali yo'rgak toshmasi chaqaloqning umumiy holatiga ta'sir qilmaydi va terini to'g'ri parvarish qilish va tabiiy davolanishni rag'batlantiruvchi hamda terida nafas oluvchi himoya qatlamini hosil qiluvchi maxsus malhamlarni qo'llash bilan bartaraf qilish mumkin.

Allergik rinit (pichan isitmasi)-allergiya tufayli yuzaga keladigan eng keng tarqalgan bolalik kasalligi hisoblanadi. Alomatlar orasida burunning oqishi va qichishi, burundan oqadigan tomchilar va burun tiqilishi mavjud bo'ladi. Allergiya bilan og'rgan bolada ham qichishish, suv, qizil ko'zlar va surunkali quloq muammolari bo'lishi mumkin. Garchi u odatda "pichan isitmasi" sifatida tanilgan bo'lsa ham, allergik rinit pichan tomonidan qo'zg'atilmaydi va isitmani keltirib chiqarmaydi.

Allergiya bolalarda surunkali burun tiqilishining eng keng tarqalgan sababidir. Ba'zida bolaning burni og'zidan nafas oladigan darajada tiqilib qoladi, ayniqsa uxlash vaqtida. Bu, shuningdek, bolaning tungi uyquni tinchlantirmasligiga va ertasi kuni charchashiga olib kelishi mumkin. Agar tiqilib qolish va og'izdan nafas olish davolanmasa, ular tishlarning o'sishiga va yuzning suyaklariga ta'sir qilishi mumkin. Burun bitishiga olib keladigan allergiyaning erta davolash bu muammolarni oldini oladi.

Quloq infeksiyalari-allergiya quloqda yallig'lanishga olib keladi va suyuqlik to'planishiga olib kelishi mumkin, bu quloq infeksiyalari va eshitish qobiliyatining pasayishining sababchisidir. Nutqni o'rganish jarayonida biron bir sababga ko'ra eshitish qobiliyati buzilgan chaqaloq zaif nutqni rivojlantirishi mumkin.

Yana bundan tashqari ba'zi bir oziq-ovqat mahsulotlaridan ham bolalarda allergiya holatlari kuzatilishi mumkin. Agar yangi ona emizikli bo'lsa, ba'zi ayniqsa sezgir chaqaloqlar onalari iste'mol qiladigan ovqatlarga allergik reaksiyaga ega bo'lishi mumkin. Chaqaloqlarni allergiya uchun tekshirib ko'rib, ushbu oziq-ovqatlarni onaning ratsionidan chiqarib tashlash, boladagi allergiyadan xolos qilish mumkin. Bolalarda eng ko'p uchraydigan oziq-ovqat allergiyasi yeryong'oq va sut mahsulotidir. Boshqa tez-tez uchraydigan qo'zg'atuvchilarga tuxum, baliq, qisqichbaqalar (qisqichbaqa, omar, kerevit), soya, daraxt yong'oqlari (masalan, pecans, kaju va yong'oq) va bug'doy kiradi. Eng og'ir reaksiyalar, odatda, yeryong'oq, daraxt yong'og'i, baliq va qisqichbaqasimonlarga - umr bo'yi davom etishi mumkin bo'lgan barcha allergiyalar misol bo'la oladi.

Oziq-ovqatdan allergiyasi bo'lgan barcha bolaning ota-onalari anafilaksi ehtimolini bilishlari kerak - bu nafas olishni buzadigan, qon bosimining keskin pasayishiga olib keladigan va tanani zarbaga olib kelishi mumkin bo'lgan hayot uchun xavfli reaksiyalardir. Shu sababli, oziq-ovqat allergiyasi bo'lgan bolalarning ko'pchiligiga epinefrin (adrenalin) buyuriladi, simptomlar paydo bo'lishi bilan oq avtoinjektor bilan yuboriladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, allergiya turlari, ularning oldini olish va davolash usullarini bilish ota-onalarga farzandiga qulay va xavfsiz hayotni ta'minlashga yordam beradi. Asosiysi, mutaxassislardan o'z vaqtida yordam so'rash va ularning tavsiyalariga amal qilishdir. Allergiya belgilari bolaning kundalik hayotining barcha jabhalariga, jumladan, sog'lig'i va farovonligiga, ta'limiga va ijtimoiy faoliyatiga ta'sir qilishi mumkin. Bolalardagi allergiya ham bola, ham ota-ona uchun qayg'uli bo'lishi mumkin. Biz ota-onalar farzandlarini allergen qo'zg'atuvchilari va jiddiy allergik reaksiyalardan himoya qilish haqida qayg'urishimiz kerak.

REFERENCES

1. B.Qoraxo'jayev LT.Salomov, M.N.Abdullayeva "Bolalar kasalliklari propedevtikasi" Toshkent "Yangi asr avlodi" 2006
2. O.A.Nazarov, J.O.Nazarov, Q.F. Nizomov "Klinik allergologiya" darslik Toshkent-2016
3. Q. Inomov,M. G'aniyeva "Pediatriyada hamshiralik ishi" Toshkent-«Ilm ziyo» 2017
4. Rajabturdievna, Y.O. (2023). Bolalarda dori allergiyasi kechishining klinik va immunologik xususiyatlari. amaliy va tibbiyot fanlari ilmiyjurnali, 2(4)

5. Z.M.Baxavadinova "Poliklinik pediatriya amaliyotida allergiya diagnostikasi va uni davolash" Iqro ilmiy jurnali
6. "The Ultimate Allergy-Free Cookbook: 150 Easy and Delicious Recipes" – Elizabeth Gordon
7. "The Complete Allergy Cookbook: Over 100 Delicious, Allergy-Free Recipes" – Lorna G. Barham
8. Keyser, Heather; Chipps, Bradley; Dinakar, Chitra (1 November 2021). Biologics for Asthma and Allergic Skin Diseases in Children". *Pediatrics*. 148 (5). doi:10.1542/peds.2021054270. PMID 34663682. S2CID 239026000. Retrieved 30 April 2023.
9. Fonacier, Luz S., Stephen C. Dreskin, and Donald YM Leung. "Allergic skin diseases." *Journal of Allergy and Clinical Immunology* 125.2 (2010): S138-S149.
10. Fonacier L. S., Dreskin S. C., Leung D. Y. M. Allergic skin diseases //Journal of Allergy and Clinical Immunology. – 2010. – T. 125. – №. 2. – C. S138-S149.
11. De Keyser H. H. et al. Biologics for asthma and allergic skin diseases in children //Pediatrics. – 2021. – T. 148. – №. 5. – C. e2021054270.
12. De Keyser, H. H., Chipps, B., Dinakar, C., & SECTION ON ALLERGY AND IMMUNOLOGY and SECTION ON PEDIATRIC PULMONOLOGY AND SLEEP MEDICINE. (2021). Biologics for asthma and allergic skin diseases in children. *Pediatrics*, 148(5), e2021054270.
13. Хужжиев, С., Бахрамов, И. З., & Сайфуллаев, А. Ф. (2022). ФИТОРЕМЕДИАЦИЯ ПОЧВ, ЗАГРЯЗНЁННЫХ ТЯЖЁЛЫМИ МЕТАЛЛАМИ. *ЭКОЛОГИЯ (БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)*.
14. Shomurodov, H. F., Saribaeva, S. U., Abduraimov, O. S., Khayitov, R. S., & Sayfullaev, A. F. (2021). The Current State of Iris Hippolyti's (Vved.) Kamelin Population in Uzbekistan. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 6589-6597.
15. Sayfullayev, A. F. O. (2023). SHAHARLARNI KO'KALAMZORLASHTIRISHDA KATALPA DARAXTINING AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 77-82.
16. Sayfullayev, A. F. O. G. L. (2025). QORA TUT "PENDULA" NIMAGA O'XSHAYDI VA QANDAY O'SADI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5(2), 227-231.
17. Sayfullayev, A. (2021). Uzluksiz talim vositalarida ishlash hal etish texnologiyasi. *Uzluksiz talim*.

18. Malikova, A. R., & Utayeva, T. A. (2025). ZA'FARON O'SIMLIGI VA UNING XALQ XO'JALIGIDAGI AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5(2), 232-237.
19. Leung, Donald YM, et al. "Allergic and immunologic skin disorders." *Jama* 278.22 (1997): 1914-1923.
20. <https://kidshealth.org/en/parents/allergy.html>